

- Drimmelen
- Werkendam
- Geertruidenberg
- Woudrichem
- Aalburg
- Waalwijk
- Heusden behalve Drunen

Leefbaarheid in de Wijde Biesbosch

Provincie Noord-Brabant

- Dongen 's-Gravenmoer
- Oosterhout
- Breda Teteringen

Revitalisering van het buitengebied

in de
10 gemeenten van de Wijde Biesbosch voor een
economisch vitale, groene en leefbare omgeving.

Inhoud

Inleiding	2
Wat is leefbaarheid?	3
Pilot leefbaarheid	3
Stap 1 Start	4
Stap 2 Wat draagt nu echt bij aan leefbaarheid?	5
Stap 3 Wie betrek je bij leefbaarheid?	6
Stap 4 Aan de slag	8
Stap 5 Realisatie	10
Provincie Noord-Brabant	12
Colofon	12

Inleiding De gebiedscommissie Wijde Biesbosch houdt zich bezig met het revitaliseren van het buitengebied in de 10 gemeenten van de Wijde Biesbosch. Doel van de gebiedscommissie is ervoor te zorgen dat het gebied economisch vitaal, groen en leefbaar blijft. Dit betekent dat naast de zorg voor de ruimtelijke en economische ontwikkelingen in het gebied de commissie ook aandacht heeft voor de bewoners van het gebied. Op dit aandachtsgebied richt deze brochure zich. In het gebiedsplan geeft de commissie aan te streven naar zo veel mogelijk maatwerk per dorp als het om leefbaarheidsproblemen gaat. De commissie bepleit de inzet van dorpsontwikkelingsplannen om tot ideeën ter verbetering van de leefbaarheid per kern te komen.¹ In deze dorpsontwikkelingsplannen staat het in gesprek blijven met bewoners centraal. Een van de problemen in de Wijde Biesbosch is ontgroening en vergrijzing. Dit betekent dat het aantal jongeren in het gebied afneemt en het aantal ouderen stijgt.² Deze ontwikkeling kan negatieve invloed op de leefbaarheid in de dorpen hebben. Gelukkig zijn er op economisch gebied tal van kansen voor de Wijde Biesbosch. Om deze kansen te kunnen benutten is communicatie met de bewoners van het gebied cruciaal. Om het werken aan leefbaarheid te stimuleren heeft de gebiedscommissie in oktober 2006 een expertmeeting gehouden. Op deze bijeenkomst hebben bestuurders en ambtenaren uit de Wijde Biesbosch kennis kunnen maken met leefbaarheidsinitiatieven binnen en buiten het gebied. Deze brochure is een vervolg hierop.

¹ Provincie Noord-Brabant, Gebiedsplan Wijde Biesbosch, 's-Hertogenbosch 2005

² Eén Economische perspectieven Noord-Brabants platteland, Tilburg 2005

Wat is leefbaarheid? In de discussies over vraagstukken van kleine kernen en het platteland neemt het begrip 'leefbaarheid' een centrale plaats in. Met leefbaarheid wordt bedoeld op de kwaliteit van de woon- en leefomgeving in brede zin. Er zijn vele studies naar leefbaarheid verricht, niet alleen variërend van uiterst theoretisch tot zeer praktisch, maar ook van globaal tot zeer gedetailleerd. Algemeen wordt onderkend dat leefbaarheid op het platteland bepaald wordt door de volgende aspecten: het sociale klimaat, het wonen, de natuur en het milieu, de voorzieningen, het verkeer en de bereikbaarheid, het werken en de relatie tussen burger en overheid. Daarnaast is het zaak rekening te houden met het gegeven dat bij het analyseren van de leefbaarheid niet alleen de objectieve, meetbare gegevens van belang zijn. Ook de subjectieve kant, namelijk de beleving van de leefbaarheid door de bewoners, speelt daarbij een grote rol.

Pilot leefbaarheid De gebiedscommissie Wijde Biesbosch wil de leefbaarheid in het gebied in de toekomst versterken door actief bij te dragen aan leefbaarheidsprojecten. In 2007 heeft de gebiedscommissie een pilot uitgezet in Wagenberg. Onder leiding van het PON zijn de bewoners aan de slag gegaan om een voorstel te ontwikkelen voor het wonen in Wagenberg. Aan de hand van deze pilot schetsen wij in deze brochure welke stappen zinvol zijn om met bewoners te kunnen werken aan leefbaarheid.

Wagenberg is een van 6 kernen van de gemeente Drimmelen. De kern Wagenberg telt 2.197 inwoners (per 1 januari 2007). Wagenberg is een mooi, van oorsprong agrarisch dorp in een rustige landelijke omgeving. De gemeenschapzin en het verenigingsleven nemen een belangrijke plaats in in het leven van de inwoners van Wagenberg.

De kern Wagenberg is ontstaan op de overgang van zand naar klei (een situatie die in Wijde Biesbosch meer voorkomt). Noordelijk van de kern vinden we veengronden en aansluitend daarop kleigronden. Ook zuidelijk van de

kern liggen veengronden. De kern zelf ligt in kleinschalig zandgebied. Noordelijk, westelijk en zuidelijk van de kern heeft het landschap een opener karakter. De kern is ontstaan vanuit een bebouwingslint aan de oude veerrote. Deze dorpsstraat is het belangrijkste structurerende element voor de kern. Tussen dit lint en de omgeving bestaat nog steeds een goede relatie. De bestaande kamstructuur dient in stand gehouden te worden. Inbreiding in de kern is mogelijk mits dit via maatwerk tot stand komt. Voor Wagenberg kiest de gemeente voor verbetering van de openbare ruimte. Waar mogelijk worden milieuhinderlijke bedrijven buiten het dorp geplaatst.

Stap 1 Start Werken aan leefbaarheid komt nooit uit de lucht vallen.

Signalen over knelpunten met betrekking tot de leefbaarheid in een dorp bereiken een buurt, een groep actieve bewoners, een dorpsraad of een gemeenteraad. Afhankelijk van de lokale situatie komt een van deze partijen in eerste instantie in actie. Van belang is goed na te gaan welke partijen ook daadwerkelijk kunnen bijdragen aan de verbetering van het lokale knelpunt. Een groep actieve bewoners is goud waard voor een buurt, wijk of dorp. Zij zullen vaak vrij snel tot acties over kunnen gaan. Iedere bewoner heeft zo zijn of haar eigen talenten die maken dat ze de handen uit de mouwen kunnen en willen steken. Risico van een bewonersgroep als start van een leefbaarheidstraject is dat het een informele groep is en dus in de loop der tijd te maken zal krijgen met afhakers. Bovendien hebben zij vroeg of laat andere partijen nodig om hun ideeën daadwerkelijk te realiseren. Dit vraagt om erkenning van de informele bewonersgroep.

Een dorpsraad is een groep actieve bewoners met een meer formele status. Zij hebben veelal een vaste relatie met de gemeente waartoe het dorp behoort en hebben structureel overleg met elkaar, de achterban en met de gemeente. De continuïteit is bij een dorpsraad beter gewaarborgd. Probleem van de dorpsraad als trekker van een project kan zijn dat het hen aan uitvoeringskracht ontbreekt. De gemeente zelf kan ook leefbaarheidsprojecten initiëren.

4

5

Dit kan vanuit de gemeenteraad zijn maar ook vanuit de ambtelijke organisatie. Voordeel kan zijn dat veelal ook randvoorwaarden geregeld zijn voor de daadwerkelijke realisatie van het betreffende initiatief. Nadeel is dat het draagvlak van de bewoners van een dorp niet vanzelfsprekend is. Meestal is het het best als verschillende partijen samen besluiten de kar te gaan trekken in het dorp of de initiatiefnemer vanaf het allereerste begin de andere relevante partijen betreft om vervolgens samen het initiatief verder uit te werken.

In Wagenberg waren gemeenteraadsleden in 2003 vast van plan vorm te geven aan het dualisme en interactie met de bewoners. Ze zijn voortvarend in contact getreden met de dorpsbewoners van Wagenberg. Op basis van een bijeenkomst op 28 januari 2004 heeft de raad een dorpsprofiel Wagenberg samengesteld. In dit dorpsprofiel zijn de wensen en behoeften van de bewoners van Wagenberg benoemd. Vervolgens heeft de gemeenteraad pas in 2007 geïnventariseerd welke zaken inmiddels aangepakt zijn of welke stappen er zijn gezet. De communicatie met de bewoners is in de tussenliggende jaren alleen via de lokale pers gegaan. In mei 2007 heeft de raad de bevindingen terug gekoppeld aan de bewoners in een bewonersbijeenkomst. De bewoners waren inmiddels geïrriteerd en het vertrouwen in de intentie van de gemeente om de bewoners serieus te nemen was verdwenen: 'Ze doen nooit wat voor ons!' was een veelgehoorde kreet.

De nieuwe gemeenteraad wil graag zorgen dat de bewoners van Wagenberg zien dat er aan hun ideeën gewerkt wordt. Ze wil bovendien dat in elk geval op korte termijn een leefbaarheidsproject samen met de bewoners gerealiseerd wordt. Voor de projectbegeleiding deed de raad een beroep op het PON.

Stap 2 Wat draagt nu echt bij aan leefbaarheid? Gezien de brede definitie van leefbaarheid kan het werken aan leefbaarheid over verschillende thema's gaan. De vraag welke onderwerpen voor een specifieke kern relevant zijn hangt nauw samen met de belangrijkste knelpunten die bewoners in het dorp ervaren. In een Integraal Dorpsontwikkelingsplan, een DOP of IDOP wordt samen met de bewoners in kaart gebracht wat de

belangrijkste onderwerpen zijn. Daarbij brengen de inwoners zelf een volgorde van prioriteit aan.

In **Wagenberg** gaven de bewoners in het dorpsprofiel uit 2004 de hoogste prioriteit aan het realiseren van voorzieningen op het gebied van sport, winkels en zorg. Daarnaast was wonen en het behoud van de dorpsstructuur een belangrijk item. Verder vonden zij de verkeersveiligheid en de bereikbaarheid met openbaar vervoer van belang. Vandaar dat het leefbaarheidsproject waarmee het PON in de pilot met de bewoners aan de slag is gegaan op een van de volgende terreinen zou liggen:

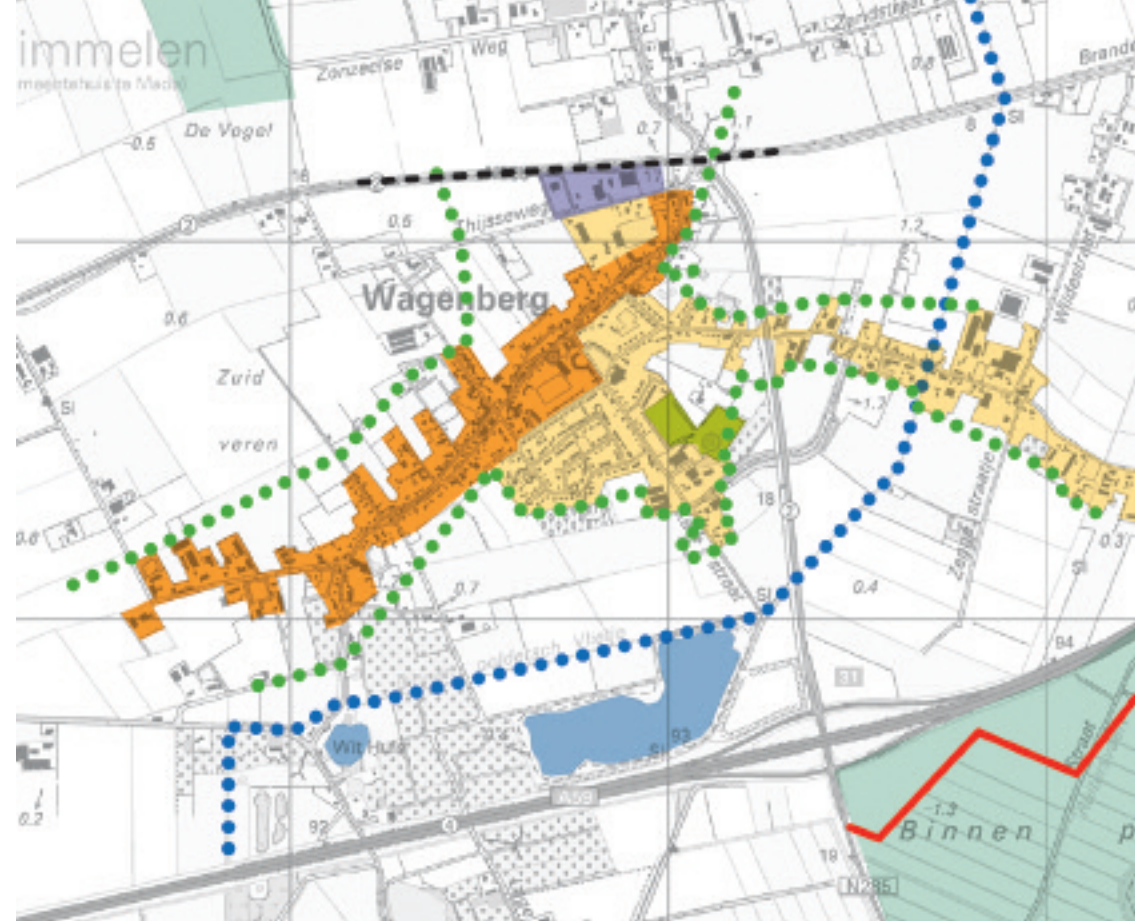
- wonen en dorpsstructuur
- verkeersveiligheid
- multifunctionele voorzieningen (winkels, zorg, sport, onderwijs, et cetera)

Tijdens de bewonersavond in mei 2007 gaven de bewoners na uitleg over de drie belangrijkste thema's met behulp van stickers aan welk thema ze uiteindelijk het eerst wilden aanpakken.

Een overgrote meerderheid koos voor het thema Wonen en dorpsstructuur.

Dit thema omvat onder andere de volgende uit het dorpsprofiel naar voren gekomen onderwerpen: de bouw van starterswoningen, huisvesting voor ouderen en gehandicapten, splitsing van boerderijen, het realiseren van woningen in voormalige bedrijfspanden, het realiseren van woningen op een sportlocatie, behoud van het dorpsgezicht en het handhaven van de lintbebouwing.

Stap 3 Wie betrek je bij leefbaarheid? Als duidelijk is welk thema in een dorp het eerst aangepakt gaat worden is het belangrijk nog eens goed na te gaan welke partijen er verder bij de ontwikkeling en uitvoering betrokken zouden moeten worden. Betrokkenheid van bewoners uit de groep die er het meest mee te maken heeft is van belang voor het draagvlak in het dorp. Zo is het verstandig ouderen te betrekken bij het ontwikkelen van zorgvoorzieningen en jongeren en verenigingen bij de verbetering van sportaccommodaties. Als er een dorpsraad is in het dorp, dan is het verstandig deze een specifieke rol te geven in het project. Vanwege hun status kan

Legenda

Centrumgebieden	Te ontwikkelen bedrijventerreinen
Woongebieden	Te reserveren bedrijventerreinen
Bedrijventerreinen	Te ontwikkelen woningbouw
Inbreidingslocatie/herstructureringslocatie	Te ontwikkelen woningbouw nader of te wegen
Stedelijk groen	Duurzame grens SV+
Water	Grens infrastructuur
GHS + AHS-landschap	Grens potentieel nat gebied
	Waterwingebieden
	Hoge cultuurhistorische waarden
	Toekomstig wegtraac

een dorpsraad vaak zorgen dat het thema onder de aandacht blijft van burgers en politiek.

Verder is het relevant om vanuit de betreffende gemeente een of meerdere ambtenaren mee te laten werken aan het project. Afhankelijk van het onderwerp zijn vaak een of meerdere wethouders verantwoordelijk. Het is belangrijk een korte lijn naar deze wethouders te houden.

Naast deze partijen is het zinvol meer specifieke organisaties uit te nodigen vanaf het begin mee te denken en te praten. Afhankelijk van het thema is dat bijvoorbeeld de politie, een thuiszorgorganisatie, het maatschappelijk werk, een ondernemersvereniging of een woningbouwvereniging.

Tenslotte is het belangrijk ervoor te zorgen dat deze partijen op de juiste wijze op de hoogte gehouden worden en waar nodig ingezet worden. Het is handig de procesbegeleiding neer te leggen bij een onafhankelijke organisatie.

In Wagenberg is een werkgroep samengesteld bestaande uit inwoners die zichzelf tijdens de inwonersavond in mei 2007 hebben aangemeld, aangevuld met de ambtenaar Volkshuisvesting en het hoofd Bewonerszaken van woningstichting Volksbelang. Alle huurwoningen in Wagenberg zijn eigendom van deze stichting. Zowel op het gebied van feitelijke informatie als wat mogelijke plannen betreft is de bijdrage vanuit de woonstichting relevant. In Wagenberg is ervoor gekozen de relatie met de gemeenteraad redelijk op afstand te houden. Wel zorgt de ambtenaar Huisvesting voor de afstemming met de gemeente en de betrokken wethouder in het bijzonder. Daarnaast zijn er mensen vanuit de werkgroep Ouderenproof betrokken bij de bewonerswerkgroep.

Stap 4 Aan de slag Om een thema nader uit te werken is het zaak een werkgroep samen te stellen. De samenstelling van deze werkgroep kan het beste zo divers mogelijk zijn. Let op man-vrouw-verhoudingen en de vertegenwoordiging van verschillende leeftijdsgroepen. Nodig jongeren zonnodig specifiek uit. Ook mensen vanuit de gemeente, dorpsraad of relevante

verenigingen en organisaties moeten deel uitmaken van de werkgroep. Bij de uitvoering van de actiepunten uit een DOP wordt per actiepunt een kartrekker aangewezen en indien van toepassing een werkgroep samengesteld.

De werkgroep krijgt tot taak de stand van zaken op het gebied van het thema nader te inventariseren. Zoveel mogelijk feitelijke gegevens zet de groep op een rij. Wanneer wenselijk worden ook meningen van betrokken partijen zoals cliënten, patiënten, bewoners of gebruikers geïnventariseerd. Op deze wijze krijgt de werkgroep meer zicht op de knelpunten. Ook gaat de werkgroep inventariseren welke kansen en oplossingen zij zien. Zij gaan bijvoorbeeld op zoek naar slimme combinaties: er zijn inmiddels veel voorbeelden van gebouwen waarin verschillende functies gecombineerd zijn.

Vanuit de inventarisatie formuleert de werkgroep een uitvoeringsplan. Dit plan wordt gepresenteerd aan de rest van de bewoners en informeel besproken binnen de gemeente en relevante organisaties. Op basis van de op- en aanmerkingen stelt de werkgroep het plan bij. Uiteindelijk zorgt de werkgroep ervoor dat het gemeentebestuur de plannen formeel krijgt voorgelegd. Toekenning van middelen voor de realisatie van een of meerdere plannen moet uiterlijk dan plaatsvinden.

Tijdens de eerste bewonersavond in mei 2007 meldden zich tien bewoners van diverse leeftijdsgroepen en achtergrond voor de werkgroep Wonen Wagenberg. Er zaten mensen in die waren geboren en getogen in Wagenberg en mensen die er pas een of enkele jaren wonen. De groep werd aangevuld met de huisvestingsambtenaar van de gemeente Drimmelen en het hoofd bewonerszaken van woningstichting Volksbelang. De werkgroep heeft een avond gebrainstormd over mogelijke bouwlocaties in het dorp. Daarnaast is geïnventariseerd hoe het op dit moment zit met de woningvoorraad en woonwensen in Wagenberg. Om de woonwensen beter te kunnen specificeren heeft de werkgroep, in samenwerking met het PON, een woonwensenonderzoek uitgezet in het dorp. Doordat de bewoners uit de werkgroep zelf deze enquêtes verspreidden en later weer ophaalden was er sprake van een hoge respons van 75%. Uit het onderzoek bleek dat er grote behoefte is aan starterswoningen, terwijl de behoefte aan appartementen niet

echt groot is. Op basis hiervan is de werkgroep verder gegaan met het uitwerken van een plan voor starterswoningen in het dorp. Gedurende het proces was er inmiddels een startersvereniging opgericht voor de gehele gemeente Drimmelen. In december 2007 heeft de werkgroep hun plannen gepresenteerd aan de bewoners. Dit voorstel inclusief de opmerkingen uit de bewonersbijeenkomst in december 2007 wordt ingediend bij de gemeenteraad. Vooralsnog hebben zowel de gemeente als de woningbouwvereniging er baat bij dat de bewoners meedenken. Zij kijken met hele andere ogen naar hun dagelijkse omgeving, ze leveren ideeën en wijzen op kansen die bij professionals niet bekend zijn. Betreffende professionals zorgen ervoor dat het plan uiteindelijk uitvoerbaar is. Zij geven aan waar bestemmingsplanbelemmeringen zijn en welke kansen echt potentie hebben.

Stap 5 Realisatie Zowel voor de bewoners, de eventuele dorpsraad als de gemeente is het prettig als een of meerdere onderdelen van de plannen ook daadwerkelijk gerealiseerd wordt. Naarmate de plannen realistischer zijn is de kans daarop ook groter. In een Integraal Dorpsontwikkelingsplan komt uiteindelijk een lijst van meerdere actiepunten die betrekking hebben op op verschillende thema's. In het DOP zijn deze plannen al geprioriteerd. Vaak kiezen de betrokken werkgroepen die met de actiepunten aan de slag gaan ervoor snel en gemakkelijk te realiseren zaken een hoge prioriteit te geven maar ook lange termijnprojecten niet uit het oog te verliezen.

Het kan nogal wat tijd kosten om een plan daadwerkelijk uit te voeren. Dit geldt met name voor projecten waarin gebouwd moet worden. Deze moeten voldoen aan ruimtelijke regels en inspraak- en bezwarenprocedures en er zijn vaak veel financiële middelen nodig. Voor de werkgroepen en andere betrokkenen is het zaak het dorp op de hoogte te houden van de ontwikkelingen en voortgang van het project. Indien er een dorpsraad is, is het een belangrijke taak van de dorpsraad om de vinger aan de pols te houden. Veel bewonersgroepen ontwikkelen tijdens het proces een website. Deze kan zonder grote investeringen gedurende een langere periode bijgehouden worden.

Communicatie met de dorpsbewoners staat centraal in het werken aan leefbaarheid. Draagvlak bij de bewoners, voor welk plan dan ook, is essentieel. Via open communicatie met en tussen verschillende belanghebbenden wint men veel aan draagvlak. Bovendien beschikken bewoners over een schat van informatie. Uit de praktijk van veel gemeenten blijkt dat bewoners de grootste groep van tegenstrevers zijn bij de realisatie van plannen. Investeren in het proces van planontwikkelingen, zoals bij de DOPS gebeurd, is dan ook zeker de moeite waard.

Goede randvoorwaarden voor de realisatie van projecten zijn onontbeerlijk. Dit betekent dat er voordat met de opstelling van een DOP begonnen wordt middelen voor de uitvoering van leefbaarheidsprojecten beschikbaar moeten zijn. Het werkt het beste als men aan het begin van het proces al een redelijke zekerheid heeft over het feit dat een of meerdere plannen gerealiseerd kunnen worden. Ook door "klein leed" direct aan te pakken krijgen inwoners het vertrouwen in de gemeente dat zij daadwerkelijk serieus worden genomen. Daarnaast kent het doorlopen van het proces en de begeleiding ervan ook randvoorwaarden.

In Wagenberg heeft de gemeenteraad niet vooraf voor financiële garanties kunnen zorgen. Wel is de bewoners duidelijk gemaakt dat de gemeenteraad zo snel mogelijk het gekozen leefbaarheidsinitiatief wil bespreken. Dan wordt op korte termijn duidelijke binnen welke financiële kaders het project gerealiseerd kan worden. Ook de wethouder op het terrein van Volkshuisvesting is gedurende het proces goed op de hoogte gehouden en bij de bewonersavonden in Wagenberg geweest. Aangezien de wensen van de bewoners goed aansluiten bij plannen van de gemeente, is de verwachting dat het initiatief daadwerkelijk uitgevoerd kan worden. Een risico voor de gemeenteraad is dat het te lang gaat duren en dat actieve bewoners afhaken. Vandaar dat het belangrijk blijft de bewoners te laten weten hoe de stand van zaken is, wat eventueel tegen zit en vooral welke successen men boekt.

Provincie Noord-Brabant Provinciale Staten van Noord-Brabant hebben in november 2007 besloten een fors budget (30 mln euro) beschikbaar te stellen voor de verbetering van leefbaarheid en voorzieningen in kleine kernen in de periode 2008-2011. Daarbij gaat het naast het opstellen van integrale dorpsontwikkelingsplannen met name ook over de uitvoering van deze plannen. De provincie werkt de voorwaarden waaronder het geld ingezet kan worden nader uit. De verwachting is dat voorjaar 2008 hier meer over bekend is.

Colofon

Deze uitgave wordt mede mogelijk gemaakt door de provincie Noord-Brabant en de Gebiedscommissie Wijde Biesbosch.

Auteurs Jolanda Luijten en Mirjam Smulders

Vormgeving De Dienst Vormgeving, 's-Hertogenbosch

Drukwerk OBT, Den Haag

Fotografie Wim Hollemans, Peter van den Oetelaar, Merlin Daleman, Joep Lennarts

ISBN 978-90-5049-429-8

- © 2008 PON Instituut voor advies, onderzoek en ontwikkeling in Noord-Brabant. Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het PON. Gehele of gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld. Vermenigvuldiging en publicatie in een andere vorm dan dit rapport is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van het PON.

PON publicatie nummer 08-03

PON | Postbus 90123 | 5000 LA Tilburg

telefoon (013) 535 15 35 fax (013) 535 81 69

e-mail pon@ponbrabant.nl internet www.ponbrabant.nl

